

DLA doktori értekezés tézisei

Rumy Balázs

Veress Sándor klarinétversenye

Témavezető: Dr. Kovács Ilona

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

28-as számú művészet- és művelődés-

történeti tudományok besorolású

doktori iskola

Budapest

2018

I. A kutatás előzményei

Veress Sándor *Klarinétverseny*ével svájci tanulmányaim során találkoztam először. Genfi professzorom, Thomas Friedli tette fel a kérdést: játszottam-e már ezt a remekművet? Sajnálattal kellett beismernem neki, hogy magyar létemre még a zeneszerző nevét sem hallottam. A darabbal foglalkozni sajnos már nem volt alkalmunk, mert ezután nem sokkal Friedli meghalt.

A kotta pár évvel később került csak újra kezembe. Elkezdtem vele ismerkedni, és a mű hamar magával ragadott. Azon túl, hogy a XX. század egyik legjelentősebb klarinétdarabja kezdett kibontakozni előttem, a versenymű technikai értelemben is óriási kihívásokat tartogatott. Ezek után felmerült bennem a kérdés: miért nem része a mű a klarinétrepertoárnak, illetve miért nincs jelen Veress a magyar koncertéletben? Úgy éreztem, ennek a két kérdésnek a létjogosultsága elég okot ad arra, hogy doktori kutatásomat ebben a témában végezzem.

Veress műve alapvetően dodekafón szerkesztésű, így jó ötletnek tűnt, hogy egy másik magyar, szintén tizenkét-hangú komponálással szerkesztett klarinétversennyel, Szervánszky Endre kompozíciójával hasonlítsam össze. Hamar kiderült azonban, hogy Veress műve már önmagában is elég nagy téma a dolgozathoz,

ezért Szervánszky darabja végül nem kapott helyet benne.

II. Források

Az életrajzi fejezet megírásához elsődlegesen három forrást használtam. Elsőként Demény János muzikológus életművázlatát, amely a zeneszerző hetvenötödik születésnapjára összeállított tanulmánykötetben jelent meg.¹ Második forrásként Veress Bónis Ferenc zenetörténezzsel folytatott beszélgetéssorozata szolgált 1985-ből.² Végül pedig Andreas Traub német zenetudós cikke volt segítségemre, amely a zeneszerző nyolcvanadik születésnapjára összeállított tanulmánykötetben olvasható.³

A dolgozat központi részét képező műelemzés során elsősorban Traub hasonló témában írt cikke szolgált kiindulási alapul.⁴ Ezen kívül a zeneszerző által

¹ Demény János: „Veress Sándor – Életművázlat”. In: Berlász Melinda (szerk.): *Veress Sándor*. Budapest: Zeneműkiadó, 1982. 12-57.

² Bónis Ferenc: *Üzenetek a XX. századból*. Budapest: Püski, 2002. 108-135.

³ Andreas Traub: „Sándor Veress. Lebensweg – Schaffensweg”. In: Andreas Traub (közr.): *Sándor Veress. Festschrift zum 80. Geburtstag*. Berlin: Haseloff, 1986. 22-99.

⁴ Andreas Traub: „Sándor Veress. Konzert für Klarinette und Orchester”. *Melos* 49 (1987. január): 65-84.

az ősbemutatóra összeállított szöveg is nélkülözhetetlen segítségnek bizonyult.⁵ A felmerült problémák tisztázásában sokat segített Heinz Holliger és Claudio Veress is, akik készségesen válaszoltak kérdéseimre. Ezen kívül Dalos Anna a mű egyik felvételéről írt cikke is adott további ötleteket.⁶

Az előadóról és előadásokról szóló fejezet megírásakor elsődlegesen az érintett személyek, Tönköly József és Horváth László beszámolóira támaszkodtam. Sajnálatos módon Friedli korai halálával elnémult a *Klarinétverseny* egyik legautentikusabb forrása, hiszen azon kívül, hogy a mű ajánlása neki szól, Friedli együtt dolgozott a zeneszerzővel a darab keletkezése során. Továbbá ő mutatta be a darabot, és a később készült hangfelvétel alkalmával is konzultált a komponistával. A felmerült kérdésekre ő tudott volna maradéktalanul válaszolni.

III. Módszer

Veress életét kutatva arra a következtetésre jutottam, hogy egyelőre nincs olyan nyomtatásban is elérhető

⁵ Andreas Traub (közr.): *Sándor Veress. Aufsätze, Vorträge, Briefe*. Hofheim: Wolke, 1998. 127-128.

⁶ Dalos Anna: „Határátlépések. Veress Sándor művei új felvételeken”. *Muzsika* 47/3 (2004. március): 35-38.

életrajz, amely minden fontos dolgot tartalmazna – mindegyikből kimarad egy-egy jelentős fordulat. Ezért éreztem szükségesnek, hogy disszertációmát a zeneszerző életrajzával kezdjem, megpróbálva összegyűjteni a különböző források adatait. Természetesen doktori értekezésemnek nem volt fő témája az életút, ezért csak a fontosabb események felvázolására vállalkoztam.

A *Klarinétverseny* elemzésének primer megközelítési szempontja az volt, miként alkalmazza és formálja saját képére Veress a dodekafóniát. A zeneszerző elmondása szerint az I. tétel lényege a kromatikus skála tizenkét hangjának kiértékelése különböző harmóniai együttállásokban, de nem a szeriális technika szabályai szerint. A második tétel elsődlegesen egy tánc, amelynek gyökerében ugyanúgy a tizenkét-hangú komponálás sajátos módszere található. Ez a módszer valóban nem követi a schoenbergi szabályrendszert, azonban Veress ragaszkodik a tizenkét hangú spektrum következetes bejárásához, amelyben az új hangok mindig fontos helyeken jelennek meg. Ezeknek bemutatásával megpróbáltam kiemelni a mű szerkezeti és előadói szempontból is fontos pontjait. Az analízis másik pillére a mű egészén végigvonuló két apró építőelem: a félhang-két félhang lépés, illetve a Doppelschlag-motívum vizsgálata. Az elemzés során

végignéztem ezek különböző megjelenéseit, illetve arra próbáltam rámutatni, hogyan formálják szerves egésszé a kompozíciót.

Fontosnak tartottam, hogy a darabot történeti kontextusba is helyezzem, illetve a meghatározó előadók személyével is foglalkozzam, ezért írtam az ősbemutatóról és a magyarországi első elhangzásról is.

Végül a darab előadói szempontból történő elemzése is szükségesnek látszott. A hangfelvételek elemzését indokolta, hogy a dolgozat írásának idején összesen csak négy verzió létezett, és az eltérő értelmezéseken kívül valamilyen technikai, hanghiya majdnem mindegyikben fellelhető volt. Az előadók számára elérhető kotta vizsgálatát, hibáinak feltárását pedig alapvető fontosságúnak ítélt meg a mű hiteles tolmácsolása érdekében.

IV. Eredmények

Az életrajz kutatása során előtérbe került, a magyar nyelvű irodalomban kevésbé dokumentált emigráció, illetve a Svájcban való elvagyódás véleményem szerint segítséget nyújthat Veress személyiségének közelebbi megismeréséhez, illetve ez által zenéjének jobb megértéséhez is.

A mű elemzése támpontot adhat a *Klarinétverseny* jövőbeli előadóinak a darab alaposabb megismeréséhez, illetve adalékul szolgálhat egy esetlegesen Veress dodekafóniájáról készülő átfogóbb tanulmány számára is.

A dolgozat egyik fontos eredményének tartom, hogy tisztázódtak a magyar bemutató részletei, amelyekre a fellelhető koncertkritikák tévesen hivatkoztak. Valamint itt derült fény arra is, hogy a zeneszerző nyolcvanadik születésnapjára rendezett bázeli koncertsorozaton másorra tűzték a művet, ami arról tanúskodik, hogy a koncert szervezői a ritkán elhangzó különlegességek mellé a *Klarinétversenyt* jelölték ki, amely időskori szerzeményként méltó arra, hogy Veress életművét reprezentálja, és ebből az alkalomból elhangozzon.

Szintén fontos eredménynek tekinthető a nyomtatásban elérhető kotta hibáinak részleges tisztázása, illetve az artikulációs jelek és előadói utasítások eltéréseinek bemutatása. Az általam használt források nem bizonyultak elegendőnek minden esetben, a kérdéses esetek további vizsgálatához elengedhetetlen a Paul Sacher Alapítvány tulajdonában lévő kéziratok tanulmányozása.

V. Az értekezés tárgyköréhez tartozó tevékenység dokumentációja

Veress klarinétra írt három kompozíciója közül a fiatalkori *Szonatinát* volt alkalmam eljátszani egy koncerten 2016. február 13-án, a Magyar Állami Operaház Székely Bertalan termében Salvi Nóra és Hartenstein István közreműködésével. Emellett foglalkoztam a másik két darabbal, az *Introduzione e Coda* című trióval és a dolgozatom alapjául szolgáló *Klarinétversennyel* is, amelyeket alkalom adtán szeretnék koncertjeim műsorára tűzni.